

Susanna Alakoski

Göra socialpolitik

Rapporterna under covidåret har duggat tätt. Inte bara äldre drabbades hårt utan även personer i specifika, socialt utsatta områden. Det vill säga medborgare som arbetar inom vård- och serviceyrken. Som chaufförer, frisörer, massörer och tatueringssalonger. Som butiksbiträden, lagerarbetare. Medborgare som åker kollektivtrafik. Familjer som bor i trappuppgångar, i lägenheter med små trånga kök och hallar. Som har barn som delar rum och som leker på stora gemensamma gårdar. Här, i dessa områden, och i dessa yrken, kunde människorna inte jobba på distans hemifrån. Här fick medborgarna det svårt att följa myndigheters rekommendationer om social distansering. Men vad skulle de göra? När hyreskostnader ska betalas och mat ställas på bordet.

Alla, från länsstyrelsen, Lärarförbundet, Svenska Läkaresällskapet, Delegationen mot segregation, Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES), polisen till Mäklarsamfundet konstaterade samma sak under covidåret: "socioekonomisk utsatthet" var en höriskfaktor för att döden dö i covid-19.

Svenska Läkaresällskapet: Det finns ett starkt samband mellan socioekonomiska faktorer, levnadsvanor och ohälsa.

Polisen: Sämre socioekonomiska förhållanden ökar deras mätbara brottsdeltagande.

Delegationen mot segregation: Coronapandemin har lett till att boende i områden med socioekonomiska utmaningar har blivit dubbelt utsatta.

Mäklarsamfundet: Trångboddheten har blivit än mer allvarlig för de utsatta under corona.

Lärarförbundet: Nära hälften av högstadieläverna från familjer med låg socioekonomisk status har dåliga förutsättningar hemma för att klara distansundervisning.

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES): Vid samhällskriser drabbas socioekonomiskt utsatta grupper i högre utsträckning än övriga befolkningen, och den ojämlikhet i hälsa som redan finns tenderar att öka på både kort och lång sikt.

Efter att *länsstyrelsen* under coronaåret kontinuerligt lämnat in lägesbilder vad gäller covid, byggda på frågeställningar kring social problematik och utsatthet, från samtliga län till regeringen konstaterade den samma sak: *Rapporten visar att socioekonomi är en tydlig faktor som bidrar till särskild utsatthet och ohälsa.*

Uppenbart är att covidkrisens konsekvenser medförde att många redan bräckliga skyddsnet brast. Sociala brister flöt upp till ytan likt döda fiskar. Och "socioekonomiskt svagare" områden som Järvaområdet pekades tidigt ut som riskområden, inklusive stadsdelarna Kista, Rinkeby, Spånga och Tensta. I en rapport från Folkhälsomyndigheten framgick vidare att incidensen (antalet bekräftade fall under den givna tidsperioden) i covid-19 var högst bland personer födda i Turkiet, följt av Etiopien, Somalia, Chile och Irak. Högst dödlighet sågs dock hos personer födda i Finland. De finländska dödssiffrorna lät förvånande tills sambandet klarnade. Många som kom till Sverige på femtioalet arbetade inom den tunga industrin: Volvo, Saab och Scania. Man tjänade hyggligt, men man betalade med hälsan.

Med ovanstående som bakgrund är det närmast förutsägbart vad som kommer att hända vid nästa pandemi, om inte socialpolitiken ges ett annat innehåll och en annan inriktning än den som råder i dag.

Som nydebuterad författare samlade jag på klassrubriker i media. Vet egentligen inte varför, eller inför vem. Ändå gjorde jag det. Tror som en slags egen bevisföring.

"Det märks att alla inte är lika mycket värda."

"Utan pengar är man alltid orolig."

"Kyrkan räddning för USA:s fattiga svarta."

Jag har slutat med den bevisföringen sedan lång tid tillbaka. Vi kan. Vi vet. Vi har kunnat och vetat sedan länge. Ekonomisk utsatthet är en multiplikand. För mycket elände. När tillvaron sviktar blir det alltid inte bara sämre för dem som har det sämst. Det blir rena rama katastrofen för somliga. Inte bara farmor och/eller farfar dog av covid i vissa trappuppgångar. Föräldrar dog också. Ibland även syskon. Det hände att flera familjemedlemmar i samma familj dog inom loppet av en vecka.

Så sent som i mars 2021 kartlade *Dagens Nyheter* alla dödsfall kopplade till covid. Den tidigare statistiska kunskapen bekräftades ännu en gång. Låginkomsttagare, lågutbildade och utrikesfödda från vissa länder var starkt överrepresenterade bland dem

som dött i Sverige. Därefter publicerade *Svenska Dagbladet* i september 2021 en artikel som redogjorde för de ”unika vaccinsiffror” som vittnade om Sveriges ”vaccinklyftor”. I vissa områden var bara var fjärde person fullvaccinerad. Återigen pekades ”socioekonomiska faktorer” ut som orsaken. Lägsta vaccinationsgrad angavs nordvästra stadsdelen i Gårdsten ha, i Angeredsområdet i Göteborg.

Listan över de psykosociala problem som människor har landat i genom coronakrisen, utöver de konkreta dödsfallen, kan göras lång. För att nämna några ”sociala vittnesmål”, vill jag rikta ljuset mot det ideella arbete med social inriktning som pågår i denna vår tid.

Intresseorganisationen Forum samlar vår tids idéburna organisering. Medlemsorganisationer är bland andra Rädda Barnen, ROKS, Sensus, Svenska kyrkan, Röda Korset, Unizon, det vill säga civila samhällsorganisationer som utgör ett skyddsnät som fångar upp en del av våra socialt utsatta individer som faller mellan stolar och trygghetssystem.

KFUM, Rädda Barnen och Erikshjälpen bedömde tidigt att pandemin skulle påverka föräldrars förmåga och ork i föräldrskapet. Man vittnade från andra håll om en försvårad situation för hemlösa, äldre och migranter. Vidare vittnades det om ökad utsatthet för våldsutsatta kvinnor. Även hos tjej- och ungdomsjourerna syntes ett ökat tryck. Liksom hos Bris och Buff. Och alla de många barn som är beroende av den frukost, den lunch och det mellanmål som skola och fritids erbjuder för också fort illa när skolorna helt eller delvis stängde, och de i långa perioder måste hålla sig hemma. Kanske utan fungerande teknisk utrustning? Kanske rädda för bråk och skrik? För social kontroll? Kanske rädda för allt möjligt annat som kan uppstå när livet är pressat?

SiS-institutionerna, som tar emot ungdomar med allvarliga psykosociala problem som dömts till sluten ungdomsvård, begränsade fort, likt fängelserna, besöksmöjligheterna för anhöriga. Åtskilliga med beroendeproblematik som normalt överlever sin vardag med hjälp av AA-möten, NA-möten och liknande fick sina möten inställda eftersom de fort betraktades som ”allmän sammankomst”. Det samma gällde AA:s, NA:s och Al-Anons familjegrupper. Många beroendesjuka människor befinner sig på samhällets botten. De saknar ibland både fasta adresser och därmed även datorer. För dessa blev de inställda träffarna minst sagt en tragedi. Jag misstänker att ett antal troligen har försvunnit från radarn, att ett stort antal faktiskt gått under.

Under 1800-talets sista decennier arrangerades en rad utställningar kring sociala spörsmål i Europa. I olika huvudstäder skapades permanenta sociala utställningar, så kallade ”sociala museer”. Stockholms ”sociala museum” 1906 omfattade fyra avdelningar och ordnades av fyra olika sällskap på det sociala arbetets område:

Föreningen för arbetarskydd
Centralförbundet för nykterhetsundervisning
Centralförbundet för socialt arbete (CSA)
Nationalföreningen mot tuberkulos

Den sistnämnda var avdelningen för dåtidens farsot, lungsoten, som där och då knockade den tidens socialt utsatta människor särskilt, det vill säga de fattigaste och mest trångbodda (*Idun*, nr 19, 1906):

"[...] utaf 100 dödsfall i åldern mellan 15 och 30 år hafva ej mindre än 53 tuberkulos till dödsorsak."

Vetenskapen och filantropin kämpade då som nu tillsammans för att bekämpa den stora "nationalolyckan". Tack vare det "vidlyftiga och välgörande arbete som öfverstyrelsen för konung Oscar II:s jubileumsfond" lade ner i tuberkulosfrågan, lyckades "sanatorieväsendet" kvalitativt höja sig och kunde därmed möta strömmen av insjuknade i stora liggsalar. Där lyckades man till slut tillintetgöra den "hotande fara, som spridningen af tuberkulosen" innebar.

Fattigdomen har sedan urminnes tider av många setts som människans värsta gissel. Dess välkända landmärken är näringsbrist, svält, sjukdomar. Den har gjort barn föräldralösa, orsakat kriminalitet, barnauktioner, missbruk, familjevåld och prostitution. Den har tvingat ensamstående, utstötta mammor att bli barnamörderskor. Den framkallar känslor av skam, vanmakt, uppgivenhet. Alltjämt gör penningbristen människor desperata och deprimerade. Alltjämt berövar den hopp och framtidstro. Alltjämt dödar den de minst bemedlade när en pandemi är ett faktum. Alltjämt drabbas kvinnor och barn mest.

SCB, *Statistiska centralbyrån*: "Allra flest ekonomiskt utsatta finns i hushållstypen ensamstående kvinnor med barn."

Genom århundradena har två huvudstrategier utmärkt sig för att handskas med fattigdom. Det vill säga det vi sedan 1980-talet så flott benämner "socioekonomisk utsatthet". Antingen har vi blundat och levt med den, intalat oss att den är naturbunden och/eller sett den som ett guds straff och då menat att den beror på individen själv. Eller så har vi försökt att åtgärda den och de mekanismer som vi tror tvingat fram den med de sociala problem som sedan forsat fram i dess kölvatten.

Den sociala sektorn har successivt byggts ut. Av många har 1900-talet utropats till den sociala idéns århundrade. Den svenska socionomutbildningen fyller 100 år 2020. Förutom socialhögskolorna har de socialpolitiska frågorna accentuerats i riks-

dagen genom propositioner, motioner och med egna sakkunniga på området. Den sociala forskningen har accelererat och går numera i bredd med läkarvetenskapens. Även flera olika sociala tidskrifter har sett dagens ljus och Akademikerförbundet SSR samlar sedan 1950-talet de yrkesgrupper som vill kanalisera sitt engagemang i social- och samhällspolitik.

”Behöfva vi kunskap?”, frågade sig Emilia Broomé, föreståndarinna på CSA:s upplysningsbyrå 1906, när de sociala perspektiven tog fart. Samma fråga bör vi ställa i dag, men jag föreslår en annan formulering. Om vi vid förra sekelskiftet led av professionell social kunskapstörst och brist på samhällelig styrning och då famlade efter social samordning, forskning och utbildning, så tycks våra myndigheter och frivillorganisationer i dag vara mer än överens om en slags baskunskap tillsammans med många sociala studier om att ”socioekonomisk utsatthet” ökar risken. För allt.

Så vad gör vi med alla våra sociala och socioekonomiska högt ställda kunskaper? Hur ska vi använda dem för att på allvar inte upprepa de tragedier som gång efter annan utpekats utspela sig under covidkrisen? Hur vill vi ta hand om, och klara, nästa farsot? Det tror jag att Emilia Broomé hade frågat sig om hon levt i dag. Och därmed skulle hon ha gått armkrok med påven Franciskus, vars budskap till Världsbankens och Internationella valutafondens vårmöte i april 2021 inte bara var sträng vaccinsolidaritet utan även en barsk uppmaning att bygga en framtid där vi tänker i, och tar fram, ”nya och kreativa former av socialt, politiskt och ekonomiskt deltagande, känsliga för de fattigas röst och engagerade i att inkludera dem i byggandet av vår gemensamma framtid”.

Om vi tänker oss tre övergripande, brännande ”hållbarhetsfack”, som omfattar dimensionerna ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Om vi tänker oss att tiden på riktigt är mogen, att vi skulle förmå att sluta upprepa covidhistorien. Skulle inte då den sociala dimensionen ställa frågan: Hur gör vi socialpolitiken på riktigt så bra att det på allvar blir bättre för de ”socioekonomiskt svaga grupper” som vi härvidlag vet far så illa hela tiden? Som vi talar så varmt för i så otroligt mycken forskning och i så många rapporter, från så väldigt många.